BÁRCZI GÉZA EMLÉKEZÉSE PAIS DEZSŐRE

A Pais tanár úr 100. születésnapjára készülő Névtani Értesítő terve arra késztetett, hogy valamilyen dolgozattal magam is tisztelegjek az ő emléke előtt. Mint speciális kollégiumainak egykori lelkes hallgatóját, engem is megérintett a névtan kutatása. Mégis úgy érzem, az alkalomhoz méltó cikk megírására nem vállalkozhatom, a megemlékezésnek más útját kell hát választanom.

A valamikor volt Bokor 1975. március 19-én tartott egy emlékestet Pais tanár úrról. Nem az ünnepélyesség volt az összejövetel célja. Az akkor ott jelenlevők számára még igen közeli múlt volt Pais tanár úr személyes jelenléte, aki olykor a Bokorba is ellátogatott. A róla szóló beszélgetéssel inkább őt szerettük volna ismét magunk közé varázsolni. Ebben segített bennünket Tosu tanár úr két, talán legközelebbi ismerője: Bárczi tanár úr és Benkő tanár úr.

Itt most -- némi rövidítéssel -- az a szöveg következik, amelyet az akkori, Bokor-beli összejövetelen Bárczi Géza mondott, és amelyet egy magnókazetta őrzött meg számunkra. Ezzel egyúttal a közelmúltban éppen 10 éve elhúnyt Bárczi tanár úrra is szeretnék emlékezni.

Én Pais Dezsővel nagyon belső barátságban voltam. Ennek ellenére személyes élményeim vele kapcsolatban alig vannak. Ellenben sok mindent tudok, amit ő mesélt el az életéből: érdekesebb, és rá nézve jellemző dolgokat. Legfeljebb ezekről tudok beszélni. Persze ezek olyan természetűek, hogy valószínűleg más is ismeri őket, nemcsak nekem mondta el, hanem esetleg másnak is.

Amikor Pais professzor úr az egyetemi tanulmányait végezte, akkor egy iparbáró, Harkányi báró az Eötvös Kollégiumtól kért egy nevelőt a fiának. Egy házi professzort. Erre Pais Dezsőt ajánlotta B. G. úr, vagy Gombocz. Pais valóban el is fogadta ezt az állást, és bevonult oda. Ott nagyon lelkiismeretesen, nagyon szépen és nagyon okosan végezte a dolgát, nagyon megszerette őt az egész család, a gyerek is határozottan haladt, úgyhogy minden a legnagyobb rendben volt. Az ő számára azonban ez túlságos jómódot jelentett: egészen főúri koszt, lakás, saját személyére rendelt inas állt rendelkezésére, és

azon kívül még havi fizetés. Nem tudom pontosan, hogy száz vagy kétszáz korona, de hogy ez mennyi, arról talán képet adhat az a tény, hogy ugyanekkor egy belvárosi, igen jónevű szabónál egy angol szövetből készült öltöny nyolcvan koronába került. Tehát ez elég nagy pénz volt. Ennek következtében Pais tanár úr átadta magát a világi örömöknek, és egészen vidám és flott életet folytatott. Gyönyörű nagy szivarokat szítt, lóversenyezett -- már nem úgy, hogy ő ült rá a pacira, hanem csak fogadott. Este is sűrűn látogatta a mulatókat, amelyekből sokszor későn vergődött haza. Egy ilyen alkalommal például /kicsit ködös lehetett már az agya/ becsöngetett, és maga az öreg báró nyitott neki ajtót. Pais professzor úr húsz fillér borravalót adott neki, és így vonult vissza. Másnap azután a báró megcsillogtatta előtte a húsz fillért, és mondta: „Régóta nem kerestem saját magam pénzt, ezt elteszem, ezt a húsz fillért" -- ami komoly pénz volt.

Egy más alkalommal pedig, amikor szintén egy ilyen esti szimpozium után került haza, eltévedt a lakásban. Benyitott ide, benyitott oda, nem ismert rá a szobára. Maga sem emlékezett rá végül, hogy mi történt. Másnap reggel ébredt fel a saját szobájában a kályhaellenző előtt a földön.

Ez mind annak a jele, hogy vidám életet folytatott, de egyszersmind megmagyarázza azt, hogy magába szállt, és mondotta, hogy ennek a jómódnak egészen biztosan vége lesz: a fiú végezni fog rövidesen, és akkor ő fölösleges lesz itt. Akkor belekerül az életnek a köztanári forgatagába, és nehéz lesz megszokni az óriási szintkülönbséget. Elhatározta magát, és bement az öreg báróhoz. Megköszönte az eddigi szíves pártfogását, és a jómódot, és kijelentette, hogy kéri az elbocsátatását. A báró meg volt nagyon lepve, mert nagyon szerették őt, és nagyon meg voltak vele elégedve. Megkérdezte, hogy miért döntött így. Tosu tanár úr elmondotta, hogy ezt az életet ő nem teheti a magáévá, túlságosan előkelő, és mi lesz vele, ha majd ő helyettes tanár lesz vidéken. És hozzá kell neki szoknia az élet realitásához. Az öreg báró helyeselte az elgondolását: „Látszik, hogy nagyon komoly ember! Nagy fájdalommal válunk meg magától, de így van rendjén."

Természetesen nem nevezték ki tanárnak, nem volt állása még másfél éven át. Ekkor került ő Zalaegerszegre a szülői házhoz vissza, ami alapjában véve az életében igen szerencsés fordulat volt. Ő ugyanis -- ezt úgy elpirulva mondom -- irodalomtörténésznek készült. Az első kapavágásokat ezen az úton tette, azonban Zalaegerszegen nem tudott mit csinálni. A városi és a megyei levéltárat látogatta, és ott fölkeltették az érdeklődését a régi oklevelek és a régi oklevelekben előforduló szórványok, jobbára helynevek. /Persze Zala megyei helynevek./ Ezekkel kezdett foglalkozni, és ez vezette őt át a nyelvtudományba. Úgyhogy az a másfél évi kényszerpihenő, vagyis legalábbis a kötött munka kötelezettsége nélküli idő nagyon hasznos volt, mert bevezette őt a nyelvészeti kutatásokba. Az akkori egyetem ezt nagyon kevéssé tette meg. -- Elmondhatom például azt, hogy amikor Laziciust kinevezték egyetemi tanárnak, akkor ő meglátogatta az intézetet, és ott nagy megrendülésére értesült róla, hogy van Nyelvtörténeti Szótár! Ennyire nem adta meg az egyetem a legszükségesebb alapismereteket! -- Ő azután ezeket nemcsak mind megszerezte, de megszerezte egyszersmind a módszertani ismereteket is. Közben megismerkedett a paleográfiával, a diplomatikával, és zalaegerszegi múltjából úgy került ki, mint valóban már felvértezett, és a szükséges tudnivalóval ellátott szakember. Innen aztán ő -- azt hiszem -- Sopronba került, ahol a flott élet tovább folyt. Persze sokkal szerényebb alapon, de azért meglehetősen vidáman. Itt nem is dolgozott különösen sokat.

Amikor aztán átkerült Ceglédre, ott kezdett ismét foglalkozni a tudománnyal. Közelebb is volt Pesthez, föl-följárt, bekerült megint a nyelvész társaságba, és innentől kezdve már a pályája egyenes irányban haladt. Így őróla nincsen olyan sok anekdotám, mint például Gomboczról lenne, mert nem volt olyan mentalitású, különleges gondolkodású, ötletű ember, mint Gombocz volt.

Közzéteszi: ZELLIGER ERZSÉBET